

T Á R S A D A L M U N K Á T A L A K U L Á S A

AZ ELŐKÉSZÍTŐ BÍZOTTSÁG jelentése* csak futólag, szinte sorok között tett említést arról, hogy a Találkozóon összegyűlt fiatalságnak mennyi akadályal, nehézséggel, az érdekek milyen szövődékével kellett megküzdenie, mennyi vádat és gyanúsítgatást kellett elszenvednie, míg végre összeülhetett nemzete és nemzedéke sorskérdéseinek tárgyalására. Mintha Erdély bűnei: a szét-huzás, a gáncsoskodás, a vádaskodás és gyanúsítgatás mind összefogtak volna, hogy megakadályozzák azt a pillanatot, amikor ez az űzött nemzedék szeretettel egymás felé hajol. Ha eddig kétségeink is lettek volna, most mindabból, ami e Találkozó körül történt, megvilágosodhattunk, hogy társadalmunk beteg, halálos kor emészti. Szinte mindazok a tünetek, melyeket a társadalomtudomány, mint a felbomló társadalmak ismerveit, említ, megjelentek: a bizalmatlanság, a pánikhangulat, a terror, a vádaskodás és gyanúsítgatás. Olyan ez a Találkozó, mint egy nagy színpad, melynek nézőteréről kárörvendő és rosszindulatu közönség lesi: mikor hagyja el a színészt az önuralma, mikor zavarodik bele mondani-valójába, mikor sül bele szerepébe, hogy aztán a kritika jó előre megfont ostorával kiméletlenül lecsapjon.

Hiába lesi azonban. A cél, amely összehozott, szentebb; a szeretet, amellyel egymáshoz huzódunk, erősebb; a nemzetünk iránt érzett felelősségünk nagyobb annál, semhogy még egy pillanatra is letérhessünk a nagy feladatok személytelen és szenvedélytelen szolgálata útjáról. A keserűség, amely a méltatlanul szenvedett sérelmek miatt szívünkben felhalmozódott, nem vakít el: csak tisztábban látjuk ebben a torz tükörben társadalmunk hibáit, betegségeit, újabb indok csak a Találkozó szükségességéhez és — ha lehet egyáltalában — még jobban megerősít abban a szent akaratban, hogy minden erőnket ennek a mi elhagyatott, árva erdélyi magyar népünknek szolgálatába állítsuk.

MI LEHET ennek a Találkozásnak célja? Ha más célja nem lenne, csak annyi, hogy Erdély minden részéből összegyűlnek az egyazon lelkű fiatalmagyarok, akik vidéken és városokban magukra hagyatva küzdöttek, hordozva keblükben az új magyarság megálmodott képét, kezet nyújthatnak egymásnak és kitárulhatnak, ennyi is elég volna. De a Találkozásnak ennél sokkal nagyobb

*) V. ö. a Vásárhelyi Találkozót ismertető közleményünkkel.

a feladata. Három nap felfokozott szellemi munkájával rendszerezni kell azokat a gondolatokat, terveket, elképzeléseket és gyakorlati kivánalmakat, melyek itt-ott az évek hosszú vívódásai alatt kialakultak, hogy rendszerbe foglalásukból megalkotódjék az új nemzedék átfogó közművelődési, gazdasági politikai, tevékenységet átölelő — nemzetpolitikai programja. Ennek az itt összegyűlt, férfikorba lépő nemzedéknek nem jelzik nagy alkotások az útját, — nyugodtan kimondhatjuk, — hiszen azért vagyunk itt, hogy ezen változtassunk: valami kínzó tehetetlenség nyomott le, nem találtuk a gyakorlat közvetlen útjait. Ez a fiatalság félrehúzódott és maga felé fordult. Lehet ez nárcizmus is, de lehet a nehezen megvívott hitnek a szemérme, melyet épp azért, mivel olyan drága áron: önmarcangolással, magakínzással, a fiatalság örömeitől való félrehúzódással szerzett meg, féltékenyen őriz és magába zár, félti — mint ápolt virágot — a cinizmus, a rosszindulat hervasztó szelétől. Ezért volt úgy, hogy ez a fiatalság — mint egykoron a gentry — csak egymás között érezte jól magát. De a gentry éppen ezzel az elzárkozással adta fel nemzetnevelő szerepét; a fiatalság is — ha elzárkozását tovább folytatja — abdikálni fog a nemzet életében reávaró szerepről. *Nem nárcizmusra és szeméremre, hanem robusztus, kirobbanó, mindenkit magával sodró hitre van szükségünk* és tudom, hogy ez a hit most, itt: Vásárhelyt, ebben a teremben, meg fog születni, mert meg kell születnie.

Midjárt egy éve, hogy el nem mulunk hangoztatni: kisebbségi életünk új határkőhöz érkezett. Sokáig élt egy hit a magyarságban — reménység volt több benne vagy álom? — hogy a kisebbségi kérdésnek általános, európai rendezése nemsokára elfog következni. A reménység mind kevesebb lett s az álom is mind ritkábban tért vissza, ehelyett kopogott fejünkön a realitás, a mind inkább erősödő nemzeti irányzat kíméletet nem ismerő törekvései. Tudomásul kellett vennünk, hogy Európának nincs ideje velünk, a mi kis bajainkkal, érzelmi kisugárzásainkkal törődni. Hát tudomásul vettük. Keserves volt, de túl vagyunk rajta. Aztán Makkai megírta: nem lehet, Reményik a protestánsok máglyára menő hitével visszavágta: lehet, mert kell. Mi pedig állunk a kettő között, nem törődünk vele, hogy lehet vagy nem lehet, hanem ehelyett kutatjuk a módot, a módozatokat, az eszközt, a Módszert: *hogyan lehet mégis...*

Ezért vagyunk itten.

A TÁRSADALOM JELENTŐSÉGE.

FELTEHETŐ A KÉRDÉS, hogy a számos nagyfentosságú tárgy közül miért került a társadalmunkkal foglalkozó előadás az első helyre? Hát épen ezért. Azért, mert, a „hogyan lehet” első-sorban magunk felé irányul. Az első kérdés éppen az: hogyan lehet társadalmunkat úgy átépíteni, hogy az a legnagyobb nyomás-

nak is ellen tudjon állni. Nem becsüljük le a közjogi harcot és a nemzetközi lehetőségeket sem, de tudjuk: *annak, hogy a közjogi harc eredményesen megvívassék, előfeltétele, hogy ellenálló, életerős, szervezett társadalom álljon mögötte.* És az is bizonyos: a kisebbségi kérdés általános európai rendezésével szemben a helyi megoldások kerültek előtérbe. Ennél a változatnál már nem jog áll joggal, hanem erő erővel szemben. Minden kisebbség annyi joggal fog bírni, amennyit az illető kisebbségtartó államnak a kisebbség és a kisebbségi nép anyanemzetének barátsága, ereje, esetleg szövetsége ér. Konkréten ez így hangzik: az erdélyi magyar kisebbség annyi joggal fog bírni, mint amennyi súllyal Erdélyben bír s mint amennyi súlyt Erdély a román államkomplexumban jelent s végül, de elsősorban, mint amennyi értéket és érdeket Románia számára a Duna-medencében Magyarország barátsága, esetleg szövetsége képvisel.

De ezeken az észokokon kívül, melyek a társadalmi kérdés tárgyalásának elsőbbségét indokolják, van egy érzelmi indok is. És ezt minden félreértést kizáróan ki kell mondanunk: úgy érezzük: a külső nyomást még valahogy csak elbírnánk, ha belül, a magunk életében, céltudatos, összhangos, építő munkát látnánk. Úgy érezzük: *a külső nyomáson kívül magunk tesszük az életünket kibírhatatlanná, el nem viselhetővé.* Mindaz, amit naponta látnunk és tapasztalunk kell: együttműködésre rendelt intézményeink szét-húzása, az egyéni érdeknek a közérdek felé való szemérmetlen nyomulása, minden építő akaratnak kiméletlen elnyomása, a bizalmatlanságnak, az egymást rágalmazásnak, vádaskodásnak és beugásnak minden képzeletet felülmúló eluralgása az, ami elviselhetetlen, ami fulladással fenyeget s ebben az egyben mi is együtt mondjuk Makkaival: nem lehet, így tovább, ha nemzethez és emberhez méltó életet akarunk élni, így tovább valóban nem mehet.

Jól tudjuk, hogy mindazok, amiről beszélni kívánunk az u. n. kényes kérdések közé tartozik. A kényes kérdés megoldása pedig az, hogy hallgattunk róla; ha közben belepusztul egy nemzet, azzal ki sem törődik. Közírásunk és előadóink egyaránt kerülnek a társadalmi kérdések vizsgálatát, pedig a társadalmi kérdés egyike a legfontosabbaknak és vizsgálata sok olyan jelenségnek adja magyarázatát, amelyet egyébként rosszul vagy helytelenül értelmeznek.

TÉRJÜNK azonban a tárgyra. A kisebbségi sors az elé az új feladat elé állította a magyarságot, hogy mindazokat a közösségi szükségleteket, melyeket addig az állam elégített ki, társadalmi úton pótolja. A társadalom irányító és feladatokat megszabó rétege viszont, ugyanaz a sorsfordulat által, amely ez elé az új feladat elé állította, életlehetőségeit veszítette el. Egyfelől bekövetkezett tehát a társadalom felbomlása, másoldalról viszont egyre sürgetőbben jelentkezett a társadalmi szervezés szükségessége: bontó és építő tényezők keveredtek tehát össze, sokszor egy emberben is és összekuszáltnan egész társadalmunkban. Tízennyolcvnyi tehetetlen vergődésünk ennek a két tényezőnek harcából fakadt. A társadalom szervezet: hosszú idő alatt épül fel és bármelyik ré-

szébe törő erőszakos csonkítást az egész megérzi. Ennek a szervezetnek külső keretét és fejlődési lehetőségeit az állam szabja meg. Az erdélyi társadalom új államkeretbe szakadt. Lehet-e társadalmi fejlődés szempontjából ellentétesebb két véletlet találni, mint a feudális és történelmi erőkre építő Habsburg-birodalom és a mai Románia között van? Két nagy metamorphozisa volt Erdély magyarságának. Az első Erdély önállóságának megszüntetésével következett be, a másodikat most éljük.

Egykori iratokból, naplókából, feljegyzésekből láthatjuk, hogy az első metamorphozis milyen gyors, szinte rohanó volt, egy fél-évszázad alatt megváltozott Erdély társadalmának képe nemcsak alkatában, hanem szellemében is. A XVIII. század vége felé az egykor egységes erdélyi társadalom a rendi tagozódás minden árnyalata szerint megoszlott, kialakult a főúri osztály, kialakult a nagybirtok s ezt a rohamos ütemet követve mosódott el a fejedelmi Erdély érintkezési és hogy modern szóval éljek: magatartásbeli formája: a patriarchalitás is.

Nyugaton a XVIII. század vége és a XIX. század eleje a polgárság térfoglalásának ideje. Erdélyben erről szó sem lehet. Az egykor virágzó céhrendszer ebben az időben bomlik fel, a kézműiparosság jelentéktelenedik, a kereskedelem — a török visszahúzódásával — a kelet-nyugati kereskedelemről kiesik s egyre veszít jelentőségéből. A polgárság csak jóval később, a XIX. század vége felé kezd kialakulni, de ez már nem a polgárság természetes fejlődésének az útja: az 1867 után megnyíló állami állásokat s a kapitalizmus beköszöntésével szaporodó kereskedelmi-hivatalnoki pályákat özönlik el s párhuzamosan nő a magyarságtól idegen, annak eszméit befogadni nem tudó, főképp kereskedő és latáiner polgárság száma is. Az inkább nemzetiségi vidékeken felállított ipartelepek és bányák viszont az agrárválság által sújtott földműves lakosság nagy tömegeit vonzzák magukhoz. A földműves nép helyzete változatlan maradt, nemzetferntörtő szerepét és jelentőségét nem ismerték fel, egy-egy választás elszuhanó ideje alatt élhette ki csak politikai önérvényesítését.

1910 ben az erdélyi magyarság az összlakossághoz viszonyítva a következő tagozódást mutatta: míg az összlakosságnak csak 34'3⁰/₁₀₀-át tette ki, addig a bányászatonál 41'2⁰/₁₀₀, a véderőnél 48⁰/₁₀₀, az iparban 52'55⁰/₁₀₀, a nyugdíjas, tőkepenzes csoportban 55'6⁰/₁₀₀, a közszolgálat és szabadfoglalkozásban 59'4⁰/₁₀₀, a kereskedelem, hitelélet keretében 59'8⁰/₁₀₀, a közlekedésnél 74'2⁰/₁₀₀-kal, tehát jóval arányszámán felül volt képviselve, míg az őstermelők csoportjában arányszámán alul, csak 26⁰/₁₀₀-kal szerepelt.

A második Metamorphozis Transylvaniae ebben a félig kialakult állapotban találta a magyarságot. Célzatosság nélkül alig lehet: a második eltörli és megszünteti mindazt, amit az első megteremtett. Az első metamorphozis révén kialakult a főúri osztály, grófi és bárói címeket adományozott, a második eltörölte ezeket. Az első folyamánképpen kialakult és megszilárdult a nagybirtok, a második első dolga kisajátítani azokat. A középosztály állami hivatalokba tódult, az új államhatalom szélnek engedte őket.

Munkavédelmi törvénytervezetek, ügyvédi és más foglalkozású ú. n. „arányosítási“ mozgalmak végzik be a sort.

Mi maradt meg s mi maradhat meg? Egyoldalon a földművesosztály kezén lévő föld, a fojtogatás dacára ellenálló kisipar s ma még az ipari munkásság, másoldalon a megmaradt birtokosoknak, szabadfoglalkozásuaknak és a kisebbségi szervezetekben elhelyezkedetteknek vékony rétege. Kisebbségi sorsban nem fejlődhetik ki olyan mérvű osztálytagozódás, mint önálló állami létben és az eddigi elválasztó falakat gyorsan mossa, málassza az idő.

Mindez meghatározza ezutáni mondanivalóinkat s egyben indokolja azt is, hogy miért van e teremben — horribile dictu — mágnástól munkásig minden réteg képviselve.

AZ INTÉZMÉNYEK SZEREPE.

ELŐBB azt mondtam volt, hogy a sorsváltás az elé az új feladat elé állította a magyarságot, hogy mindazokat a szükségleteket, melyeket addig az állam elégített ki, társadalmi úton pótolja. Most meg kell állapítanunk: melyek ezek a szükségletek. Két nagy összefogó csoportra oszthatók: az *értékvédelemre* és az *érdekvédelemre*. Az értékvédelem általános, minden emberi társadalomban központi jelentőségű tevékenység, célja a testből és a lélekből álló ember testi és lelki létezésének minél teljesebb és tökéletesebb szolgálata. De mivel a testi élet elsősorban gazdasági, illetve jóléti követelményekkel lép fel, a lélek viszont kultúralkotásokra hivatott, természetes, hogy az érdekvédelmi kör, mely a jólét és a kultúra terjesztésére és védelmére szolgál, semmivel sem kisebb jelentőségű, mint az értékvédelem. Egymást feltételező, egymással szorosan kapcsolt, kettős nemzeti tevékenység ez: *a test és a lélek védelme a test és a lélek művelése segítségével*. Értékvédelem az első, magába foglalván az erkölcs és az egészség védelmét, mert az ember alapvető, alkotó értékeit oltalmazza; viszont érdekvédelem a második, magába ölelvén gazdasági, közművelődési és politikai tevékenységet, mert itt egy idegen nép érdekkörével állunk szemben, az önségély megnyilatkozásai tehát e körbe tartoznak.

Egy magára utalt népszervezet, mely nélkülözi az állam jótékony segítségét s mely akadályozva van nemzeti léte természetes kifejtésében, négyes tevékenységre utalt:

1. lélekvédelem, azaz erkölcsvédelem,
2. testvédelem, azaz egészségügy,
3. a jólét biztosítása, azaz gazdaságvédelem,
4. a kultúra ápolása, azaz műveltségvédelem.

Ezt a négyes tevékenységet őrzi és biztosítja a politikai tevékenység.

Szervesen kapcsolt működési irányok ezek. A létfenntartás nemcsak gazdasági, nemcsak művelődési, nemcsak élettani és nemcsak erkölcsi követelményekkel rendelkezik — egymástól füg-

getlenül, aszerint, hogy honnan szemléljük a nemzettestet, — hanem totális követelményekkel állunk szemben, amelyek keretében az egyes tevékenységi ágak nem öncélúak, hanem csak részletek. Sőt anarchiát teremt, ha ezek a tevékenységek külön-külön indulnak meg, ha közöttük nem rendszereződik az elgondolás, a terv és a kivitel. Ezeknek a tevékenységeknek, melyek a társadalomnak, ennek a nagy szervezetnek igényeit elégítik ki, ép úgy észrevétlenül együtt kell működniök, mint ahogy az emberi szervezet különböző szerveinek működése sem választható el egymástól.

Mindebből következik, hogy eszményünk a kisebbségi élet kezdő esztendejének nagyszerű terve: a sokat emlegetett Magyar Szövetség, úgy is mint szervezeti elv, úgyis mint gondolat. Azonban a Magyar Szövetség — ma, mikor megvalósítása állami jóváhagyás hiánya miatt lehetetlen, — nem mint szervezeti forma jelentkezik, hanem mint magatartásbeli elv. Tehát ma nem mint szervezet, hanem mint a létező szervezeteknek együttműködési technikája kell, hogy megnyilvánuljon.

A *Magyar Szövetség* — úgy érzem — *erkölcsi principium*. Ebből az erkölcsi principiumból következik, hogy az egyesületek, intézmények közötti féltékenykedésnek, széthúzásnak meg kell szünnie és alkotó munkában kell egyesülniök. Mivel nem ismerünk különbséget a különböző szervezetek között s mindazt, ami a lélek, az egészség, a jólét, a műveltség vagy a közjog védelme érdekében történik, egyenlő jelentőségűnek tartunk, mindebből természetesen következik, hogy minden intézményt, minden szervezetet támogatunk abban a munkájában, mely a közösségi szükségletek zavartalan és harmonikus kielégítésére irányul, viszont abból, hogy a Magyar Szövetség gondolata bennünk mint erkölcsi principium, mint magatartásbeli elv él, az következik, hogy bármely intézményt vagy szervezetet abban a törekvésében, hogy egy másik, a közösségre nézve fontos intézményt vagy szervezetet fojtson meg vagy annak működését akadályozza, erőnkötől tellően megakadályozunk. Azt hiszem, mindnyájunk érzését fejezem ki akkor, amikor kijelentem, hogy a fiatalság kivétel nélkül mély megdöbbenéssel nézi intézményeinknek egymásiránti féltékenykedését, széthúzását, az intézményi és egyesületi élet anarchiáját. Kívánjuk, hogy minden intézmény tevékenységében, magatartásában a Magyar Szövetség gondolata, mint erkölcsi principium, éljen és valósuljon meg. Szükségesnek látjuk, hogy megalkottassék az intézmények közötti tanács, mely egy magasabb nemzetpolitikai elgondolásból kiindulva venné vizsgálat alá az egyes intézmények feladati hatáskörét és az egyes adott esetekben az együttműködés összhangját megteremtené. Ennek az intézmények közötti tanácsnak, melyet Főtanácsnak is nevezhetnénk, tagjai lehetnének az egyházak fejei, illetve képviselői, az EMKE, az EME elnökei, a Minerva vezérigazgatója, a sajtó- és művészeti referens, az orvosszövetség képviselője, a sport-referens, a felállítandó statisztikai hivatal főnöke, a szövetségi központok ügyvezető igazgatói, az EGE elnöke, a bankszindikátus elnöke, a

jogvédelmi központ referense és végül a politikai párt elnöke.* Számunkra teljesen mindegy a forma és a keret, amelyben ez az intézmények-közötti tanács megvalósulna, elvileg történhetik a Magyar Párt kereteinek kiszélesítésével is, vagy független társulás útján, ezt a gyakorlat szabja meg és a gyakorlat szempontjai, azonban itt figyelmebe kell vennünk, hogy tanácsos-e az államhatalomtól legjobban veszélyeztetett szerv keretei közé bevonni mindezeket?

VIZSGÁLJUK MEG azonban, hogy az előbb felsorolt népközösségi élettevékenységek végzésére vannak-e alkalmas intézményeink?

Az erkölcs- és műveltségvédelem szolgálatára rendelt intézményeink feladata az erkölcsvédelem, a nevelésügy, a tudományművelés és a művészeti alkotások biztosítása. Ezeknek a tevékenységeknek kielégítésére szolgáló intézményeink közül elsősorban az egyházainkat említjük, mint az erkölcsvédelem és a nevelés leghivatottabb művelőit, ide tartoznak nagyszámú közművelődési egyesületeink, ide az EMKE, mely a korszerű népnevelésre hivatott, az EME, mely a tudományművelés egyetlen szerve, a múzeumok, a könyvtárak, a folyóiratok, az ujságok, a kiadóvállalatok, továbbá az Erdélyi Helikon s irodalmi társaságaink, a színház és a Barabás Miklós-Céh, mint a művészeti alkotások keretei.

Az erdélyi magyarság mérhetetlen szerencséje, hogy a hit-szabadság harca már évszázadokkal előbb megvívott és a véres küzdelmek eredményeképpen a vallásszabadság visszavonhatatlanul

* Előadásomnak e része a sajtóközlemények alapján félreértésekre adott alkalmat, éppen ezért kötelességemnek tartom a következők hozzáfűzését: 1. Az intézmények kérdéskörében az érték- és érdekvédelem rendszerét tettem magamévá s nyilvánvaló, hogy az intézményeket az említett felosztás alapján vettem számba. Először emlitem az erkölcsvédelem intézményeit, az egyházakat; majd a műveltségvédelem legfőbb intézményeire térek ki — ezekhez kapcsolván a még teljesen hiányzó egészségvédő intézmények sorát; így jutok el a központi fontosságú statisztikai hivatal emlegetése után a jólét biztosítására hivatott gazdasági intézmények köréig; s miután ezzel az ú. n. kisebbségi belpolitika szövevénye előttünk áll, gondolunk a taktikai kérdésekre, amelyek egyfelől a társadalmi szervezés (szomszédságok!), másfelől a belső és külső (parlamentari és nemzetközi) jogvédelem intézményesítését teszik problémává — élénk állítva politikai pártunk nagy fontosságát. — 2. Tehát az intézmények felsorolásában nem célatosság húzódik meg (miként azt szóban és írásban belemagyarázzák), hanem kisebbségi nemzetpolitikánk kétségtelennek látszó logikáját követtem és ez a logika egyetlen intézményünkkel szemben sem lehet igazságtalan. Minden egyes tevékenységi kör egyként fontos népi kérdéseink megoldása szempontjából. Mégba akarnánk, akkor sem tudnánk minőségi sorrendet felállítani, mivel intézményeink szerepe különböző területeken adódik. De különösképpen nem lehet ily sorrendet felállítani, ha a Magyar Szövetség eszményi gondolatkörében elemezzük — miként elemeztem — intézményeink jelentőségét, mert ebben a gondolatkörben minden egyes intézmény nemzetpolitikai szervként jelentkezik — szükségszerűen egymás mellett, a teljes egymáshozkapcsoltság fegyelme alatt.

Európa alapeszméi közé iktattatott. (Kitérésképpen megemlíthetjük, hogy ma nemzeti síkon ugyanaz a harc folyik, mint egykor a vallás szabadságért s miként megdőlt az az elv, hogy az államnak joga van meghatározni polgárainak vallását, épúgy meg kell dőlnie annak az elvnek is, hogy az államnak jogában áll polgárait rákényszeríteni egy neki idegen nyelv használatát.) Visszatérve az egyházakra, nem szabad elfelejtenünk, hogy — bár korlátozásukra sok kísérlet történik — mégis az egyházak egyetlen közjogi szerveink, melyek a személyi autonómia vívmányát magukban hordozzák és ezt még nem próbálták meg kétségbe vonni. Számolnunk kell azonban azzal, hogy míg egyházaink szerepe az erkölcs- védelem terén változatlan, a nevelésügy terén mindinkább korlátozódik, — nemcsak az anyagi eszközök hiánya miatt, hanem főképp az állami kormányzat iskolapolitikája folytán, mely az anyanyelvi- felekezeti oktatást mind illuzórikusabbá teszi. Az a tény, hogy 254 974 iskolaköteles magyar gyermek közül csak 75 580 volt felekezeti iskoláinkba beírva, továbbá az, hogy a középiskolások közül is mintegy csak a fele látogatja felekezeti iskoláinkat, nyilvánvalóvá teszi iskolapolitikánk megoldatlanságát. Az iskolán kívüli népnevelés, a különböző társadalmi egyesületek ön- és népnevelő tevékenysége így válik jelentőssé.

Megtudnak-e felelni társadalmi egyesüléseink ennek a feladatnak? Az erdélyi magyar évkönyv 1929 ben 106 olyan egyesületet jegyzett fel, melynek szerepe lehetne a műveltség terjesztése, fenntartása. A 106 egyesületnek 15,927 taglétszáma volt, 243 napi, 173 hetilapot és 245 folyóiratot járatott. Címük és jellegük megmagyarázza csökkentett és kimúlásra ítelt tevékenységüket. A 106 egyesület közül több mint felének címében szerepel a „polgári” szó: polgári társaskör, polgári olvasókör, a többi kaszinó, iparos önképzőkör, felekezeti jellegű egyesületek, társaskörök; nagyjában és egészében egy elmúlt korszak életformái és igényei tükröződnek bennük. Szervezeti életünk anarchiája ezekben az egyesületekben csúcsonyul. Vidéki kis gócpontokban láthatjuk az egyesületi féltékenykedésnek, a széthúzásnak legkülönbözőbb válfajait, melyek — személyi kérdésekké fajulván, — mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a szolidaritás alaptényezőjét, az egymás iránti rokonszenvet, megbecsülést lerombolják. A cél itt sem a formai egyesülés, hanem annak lelki háttere, ami megelőzi: a tényleges együttműködés. Az EMKE feladata lenne, hogy megállapítsa: mely egyesületek életképesek, melyek szolgálnak ki szükségleteket s azok számára széles népnevelési programot kellene kidolgoznia s a helyi munka, meggyőzés árán elfogadtatnia az egyesületekkel. Kis vidéki gócpontok állítandók fel s a vidéki egyesületeknek átfogó terv alapján nemcsak az önművelést, hanem a népnevelést is feladatul kell vállalniok.

Az egészségügy (magyar néptömegeink élettani védelme) terén még szomorúbb a helyzet. Egyetlen folyóiratunk van, éppen ebben a városban megjelenő Magyar Népegészségügyi Szemle; szervezeteink azonban, melyek az elgondolásokat megvalósíthatassák, egyáltalában nincsenek.

Mindazoknak a szükségleteknek megoldása, melyek az egészséges lakás, a táplálkozás feljavítása, a népbetegségek leküzdése, a testedzés általánosítása vonalában jelentkeznek, természetesen csak a gazdaságpolitika helyi tevékenysége és kiépülése révén remélhető. Mint eszmény a Balázs Ferenc elgondolta vidékfejlesztő szövetkezet áll előttünk, mely gazdasági működésével szerzett hasznából ezeket a célokat szolgálhatná. A helyes gazdaságpolitikát egész népi életünk fundamentumának tekintjük. Ily természetű intézményeink nagyjában adva is vannak. Csak azt kell hangsúlyoznunk, hogy az egyes gazdasági intézmények szerepe távolról sem merül ki önmagában a gazdasági jólét biztosításában, hanem vállalniok kell a népszervezet mindennemű megnyilatkozásában az anyagi fedezetet. Egy nagyvonalú társadalmi kooperációra gondolunk, amelyben az egyes tevékenységi körök nem elszigetelten, hanem szoros egységben jelentkeznek. A közművelődés, a népegészségügy és a gazdaságvédelem egysége ez. Kívánalom, amely természetesen csak akkor valósulhat meg, ha a fundamentumot alkotó gazdaságpolitika nem szétőredezett, hanem céltudatos központi irányítás mellett alkotja meg a maga alapokat építő munkatervét. A sokat emlegetett és vitatott Gazdasági Tanácsra gondolunk.

AZ INTÉZMÉNYEK számbavétele során eddig azokat a munkaköröket emlegettük, amelyek társadalmunkban az érték- és érdekvédelem szerepére hivatottak, az emberi és nemzeti lét általános feladatait vállalják. Ezeknek a tevékenységeknek, valamint az emberi és nemzeti szabadság lehetőségeinek a biztosítása és védelme viszont a szűkebb értelemben vett politika feladata. A *jogvédelem* és a *kisebbségi taktika* köre ez. Azonban a kisebbségi politikának a tartalma nem merül ki csak ebben. Kisebbségi nép nem mondhat le arról az igényéről, hogy az államhatalom, tehát saját sorsa intézésében részt kapjon s hogy ezáltal a személyi szabadságon kívül nemzetének önkifejtéséhez szükséges alkotmányjogi keretet biztosítsa. Ez a kisebbségi politika másik tartalma, úgy mondhatnánk: *stratégiája*. Az első a jogokat, az adottságokat, a meglévő kereteket védi, tehát szükségszerűen konzervatív, a másik új lehetőségek kivívásáért száll harcba, tehát szükségszerűen haladó, sőt leghaladóbb. Az előbbi jogokat állít jogokkal szembe, tehát elsősorban szellemi munka, a másik erőt állít erővel szembe, hogy ebből új jogok fakadjanak, tehát elsősorban a szervezés és a nevelés kérdése. Nemzeti programmal azonosult szervezet, egyemberként megmozduló tömeg és oly vezetőség, mely a nemzeti közösségben lüktet és dolgozik, ez a két feltétel, mely a kisebbségi stratégia megteremtéséhez szükséges.

A kisebbségi futam első körének szerepe a védekezés, a megtartás, a konzerválás volt, az új kör feladata egészen más: a meglévő erők összefogása, tervszerű munkábaállítása, mindeneket átfogó program kidolgozása útján életerős, kemény és acélrugózatú nemzeti szervezet kiépítése, mely az összedolgozó erők nagyszerű összhangjával, a belső súrlódások teljes kiküszöbölésével — mint

tökéletes szervezet — ki tudja harcolni az emberi és nemzeti jogoknak azt a minimumát, mely emberi és nemzeti életkifejtésünkhöz multhatatlanul szükséges.

Természetes, hogy ehhez minden erő összefogása, minden tevékenység tervszerű összeműködése szükséges egyetlen politikai szervezetben, melynek keretei adva vannak egyetlen politikai pártunkban. Ennek a politikai szervezetnek széles, kitáruló, mindenkit magába ölelőnek kell lennie, hogy a többi intézményekkel, szervekkel való tervszerű együttműködéséből kiépülhessen az a nemzetpolitikai program, melynek hiányát oly régóta és oly fájdalommal érezzük,

A SZELLEM ÉS AZ ERKÖLCSI MAGATARTÁS.

A TÁRSADALOM azonban nemcsak osztályokból és intézményekből, nemcsak egyének különböző csoportosulásából áll, hanem erkölcsi világréndből is és világszemléletből, szellemi és erkölcsi magatartásból, mely az intézmények működésében, emberek életében jelenik meg. S ha kutattuk: intézményeink mennyiben felelnek meg az új követelményeknek, még inkább kutatnunk kell, hogy az intézményekben megnyilatkozó szellem alkalmas-e a korszerű feladatok hordozására. Tennünk kell ezt annál is inkább, mivel látható, hogy *nem intézményekben akarunk változást, hanem a szellemben*, amely az intézményeket irányítja. Teljesen mindegy, hogy Európa kollektív vagy individuálista fejlődés irányában halad-e: önmagában az, hogy mint egy néphez tartozók az állam részéről külön bánásmódban részesülünk, önmagában az, hogy minden elnyomó törekvés minket, mint nemzetet ér, fel kell, hogy ébressze bennünk az együvé tartozás, a szolidaritás, az egymás iránt való felelőség érzetét. Kisebbségi társadalom még a legszélsőbb individuálizmus idején sem engedheti meg tagjainak sem az önző különállást, sem a külön csoportokra tagolódást. A kisebbségi élet nem önző elzárkozást, hanem a szabad kitárulást követeli.

A háború előtt az erdélyi magyar társadalom nem volt fogékony sem a társadalmi, sem a mélyebben nemzeti kérdések iránt, szelleme is sokfelé tagozódott, az arisztokrácia és a hivatalnoknemesség konzervatív-nemzeti felfogása és a városi polgárság és értelmiségi réteg radikálizmusa egyaránt érzéketlen volt a társadalmi munkával, a társadalmi szervezéssel, egyáltalában a társadalmi erővel szemben. A háború előtti szellemiség — nyugodtan kimondhatjuk — szélsőségesen individuálista volt, vallástalan nagyrésztben és érzéketlen a nép kultúrájával, szociális helyzetével, a társadalom belső dinamikájával szemben. Természetes, hogy ez a társadalom, mikor új helyzet elé állítottatott s mikor mindegyiknek osztályhelyezete tragikusan megrendült, képtelen volt egészséges visszahatásra. Mint Szvatkó Pál írja rólunk: A marakodás olyan köztük, mint azok között, akik vízbe estek s most

egymást tépve, lökve, gázolva igyekeznek megkaparintani a vízen úszó mentőövet. Pedig talán van elég mentőöv mindenki számára, de a pánik marakodása lehetetlenné teszi biztos és rendszeres elérésüket. A pániknak ez a marakodása az, amely rögtön minden idegennnek feltűnik. Nekik csak feltűnik, ők csak megállapítják, de mi látjuk, érezzük, hogy ez akadályoz meg minden előrejutást: hogy köti le egymást a külön-külön építő akarat, hogy borít el mindent a marakodásnak, az irígységnek, a rágalmazásnak a szelleme. Innen, ebből a teremből, ahol először gyűlt össze az új nemzedék, messzehangzóan, hogy mindenki meghallja, ki kell kiáltanunk, hogy ezt a levegőt nem bírjuk tovább, hogy ebben előbb-utóbb elpusztulunk, én is, te is, ő is és elpusztul az egész nemzet. Ki kell mondanunk, hogy elégünk volt ebből a szellemből, ki kell mondanunk, hogy tisztább közéletet, tisztább, becsületesebb és erkölcsösebb közszellemet akarunk. Régen az állam és egy uralkodó osztálynak eltűnt becsület-kodexe ügyelt és őrizte, ha nem is kielégítően, de mégis csak őrizte a közéletben szereplők becsületét. Mi nem elégedhetünk még azzal a törvénnyel, amely a becsületet védi. Nem elégedhetünk meg, mert egyfelől az, mint minden törvény, csak a társadalmi együttéléshez szükséges minimumot védi, viszont a kisebbségi életben az erkölcs nagyobb fokára van szükség, de nem elégedhetünk meg azért sem, mert a magyarságot, mint egy nagy családot fogjuk fel, mely a maga belső ügyeit a családon belül kell, hogy elintézzze. Kívánjuk tehát egy erkölcsbírótság felállítását, mely az egyéni és a közéletben előforduló vétségeket a maga erkölcsi súlyával elítélje.

Erdély mai szellemének másik nagy betegsége a személyi kérdések előtérbe tolódása. Ez is csak azt mutatja, hogy az elfogultságok nagyobbak, mint a szolgálni vélt érdekek parancsa. A kisebbségi élet fegyelmeiről kell tehát még beszélnünk. Ez is a kényes kérdések közé tartozik. De már más szempontból. Tudniillik az a téves fogalom kapott lábra, hogy fegyelem és fasizmus vagy hitlerizmus egybekötött fogalmak. Egyszerű szemfényvesztés. Ilyesmit csak azok találhatnak ki, akik a mai széthúzásra, szétesésre játszanak. Minden társadalomban az együttélés sima menetéhez szükséges a fegyelemnek minimuma, abban a társadalomban azonban, melynek összeműködésétől nagyobb érdekek függenek, ott ez a fegyelem különösen kívánatos. A fegyelem, amelyet a kisebbségi élet kíván, tulajdonképpen önfegyelem. Önfegyelem abban az értelemben, hogy le kell fékeznem a vágyaimat, a szenvedélyemet, személyi érdekeimet, elfogultságomat, mihelyt ellenkezésbe kerül a társadalom zavartalan menetével, céljaival.

A FIATALSÁG, mely a maga külön szellemiségével a legnagyobb társadalomátalakító tényezővé vállhat, feladatának tudatára ébredve kell, hogy munkálja ezt az átalakítást, mely társadalmunkból osztályelölítéletnélküli, szolidáris, együttműködő és összetartó testet és lelket hivatott formálni.

Ezt átérezve, első feladatunk az, hogy magunkat tegyük alkalmassá ennek a célnak szolgálatára. Előítéletek és elfogultságok

rabjai vagyunk magunk is. Ennek a Találkozóknak egyik legfontosabb szerepe, hogy alkalmat ad egymás megismerésére, alkalmat ad arra, hogy tisztázzunk fogalmakat, öljünk ki előítéleteket.

Bár ennek a Találkozóknak nem feladata, hogy világnézeti harc törjön ki rajta, egy pár fogalomnak a tisztázása mégis szükséges, hogy eredményes lehessen. Először is szögezzük le, hogy a világnézetek végső fokon mind államszervezeti elvek, tehát egyet sem lehet kisebbségi sorsban megvalósítani. Állítom, hogy a mi világnézetünk innen belülről, az adottságok, a szükségletek reális szemléletéből kell, hogy kialakuljon. *A mi világnézetünk nem lehet államszervezeti elv, hanem társadalomszervezeti elv, mely a társadalom reális szükségleteiből, lehetőségeiből épülhet ki.* Ez a világnézet két pillérrre épül: a demokráciára és a szociális tartalomra, azonban e két pillér mindenike a nemzeti gondolatba van ágyazva. *Demokratikus*, mert a nemzet széles tömegeit akarja felemelni és érdekeit szolgálni. Ez a demokrácia azonban nem jelenthet anarchiát, korlátait a nemzeti gondolat szabja meg: ez a demokrácia a népi felemelés és nemzeti megmaradás egyetlen lehetőségét mutatja számunkra, de ugyanakkor a népközösségi érdekek fegyelme alatt áll és ahoz segít, hogy öntudatos nemzeti és népi közösséget alkothassunk. *Szociális*, mert nem ismer osztálytagozódást és osztályuralmat, mert a széles néprétegek anyagi és szellemi jólétéért küzd, azonban kikapcsolja a szocializmusból mindazt, ami nemzetközi osztályuralomra tör, ami utópia vagy elfogult célzatosság belőle. Nem jelenthet sem osztályharcot, sem osztályuralmat: az erdélyi magyar népközösségnek érdekei határozzák meg tartalmát.

Mindezek együtt körvonalazzák magatartásukat a szükségletekkel, a tennivalókkal szemben s ez a magatartás nem más, mint *nemzeti realizmus*. Realizmus azért, mert a tényekből, az adottságokból, a szükségletekből épít és nemzeti azért, mert mindezt a népi és szociális erejében és tartalmában megújíhódot nemzet szolgálatába akarja állítani.

ALBRECHT DEZSŐ.